

УДК 343.9

DOI:10.32366/2523-4269-2018-64-3-136-145

Політова Анна Сергіївна,
кандидат юридичних наук
(Донецький юридичний інститут МВС України,
м. Кривий Ріг)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7351-7110>

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено аналізу та узагальненню результатів досліджень стану протидії наркозлочинності в Україні. Проаналізовано деякі нормативно-правові акти щодо протидії наркозлочинності в Україні та зроблено висновок, що одним із спеціальних суб'єктів щодо протидії цьому виду злочинності є Департамент протидії наркозлочинності Національної поліції України. Проведено розгорнутий аналіз стану наркозлочинності в Україні. Розглянуто рівень, структуру та динаміку наркозлочинів, а також географію та категорію засуджених осіб за ці злочини. Запропоновано шляхи удосконалення протидії наркозлочинності.

Ключові слова: наркотичні засоби; психотропні речовини; прекурсори; аналоги; наркозлочинність; протидія; злочинність.

Постановка проблеми. Одним із найнебезпечніших видів злочинності є незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що має тенденцію до зростання.

Сьогодні, коли на сході України, в окремих районах, де органи державної влади не здійснюють своїх повноважень, та відповідно до Закону України від 18.01.2018 року № 2268-VIII «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», з 30 квітня 2018 року розпочалася операція Об'єднаних сил (до цього – Антитерористичної операції – з 14 квітня 2014 року до 30 квітня 2018 року), а Автономна Республіка Крим та місто Севастополь – анексовані Російською Федерацією (резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Стан справ у сфері прав людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі (Україна)» від 19.12.2016 року № 71/205 та від 19.12.2017 року № 72/190, які визнають Автономну Республіку Крим та місто Севастополь територією, тимчасово окупованою Російською Федерацією), стан і тенденції розвитку наркоситуації в Україні має велике значення.

Можна погодитися з точкою зору, що ці чинники призводять до суттєвого зміщення каналів контрабанди наркотиків, що матиме суттєві наслідки не лише на національному, а й на широкому регіональному рівні. Ситуація на окупованих РФ територіях України розвивається відповідно до тенденцій, типових для наркоринку Російської Федерації, для якого характерним є широке розповсюдження героїну афганського походження та інших сильнодіючих речовин. Цей ринок також значною мірою визначається фактичною заборонаю програм зменшення шкоди, що ускладнює отримання відповідної медичної допомоги особами, які проживають на окупованих територіях, повертає їх до незаконного ринку підконтрольних речовин. Окрім цього, незаконні поставки героїну афганського походження на окуповану територію України на сході країни, у тому числі для подальшого незаконного перевезення в інші регіони нашої країни, є одним із важливих чинників ведення гібридної війни, який до цього часу майже не привертав уваги дослідників та практиків [1].

Тому не дивно, що сьогодні особливо актуальним є вивчення питання стану протидії наркозлочинності в Україні та розроблення на цій основі ефективних заходів протидії цьому виду злочинності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню дослідження проблеми протидії наркозлочинності приділяли увагу такі науковці, як О. Бантишев, О. Литвак, О. Литвинов, Е. Расюк, О. Шамара та ін.

Крім того, зазначена проблема була предметом дослідження багатьох здобувачів наукового ступеня доктора та кандидата юридичних наук, серед яких А. Бабенко «Запобігання органами внутрішніх справ незаконному культивуванню наркотиковмісних рослин» (2007 р.), І. Баклан «Кримінологічна характеристика та попередження злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що вчинюються неповнолітніми» (2007 р.), В. Бублейник «Боротьба з незаконним збутом наркотичних засобів: кримінально-правовий і кримінологічний аспекти» (2007 р.), І. Доброрез «Кримінологічна характеристика та попередження незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (за матеріалами Автономної Республіки Крим)» (2005 р.), А. Музика «Незаконний обіг наркотичних засобів в Україні (кримінально-правове та кримінологічне дослідження)» (1998 р.), Р. Павленко «Попередження органами внутрішніх справ незаконного виробництва наркотичних засобів та психотропних речовин» (2004 р.), Ю. Пономаренко «Кримінологічна характеристика та попередження злочинів у сфері незаконного наркообігу» (2004 р.), В. Пшеничний «Запобігання поширенню наркотизму в Україні (кримінологічна та кримінально-правова характеристика)» (2005 р.), Л. Раєцька «Кримінологічні засади протидії наркоманії в Україні» (2007 р.), С. Сорока «Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії» (2010 р.), Я. Ступник «Механізм протидії наркозлочинності: кримінологічні засади» (2011 р.), В. Тимошенко «Формування системи національної та міжнародної протидії сучасному наркобізнесу» (2006 р.) та ін.

Метою даної статті є вивчення сучасного стану наркозлочинності в Україні, визначення рівня ефективності протидії цьому явищу та подальших напрямів запобігання ньому.

Виклад основного матеріалу. Україна є стороною Єдиної конвенції ООН про наркотичні засоби 1961 р., Конвенції ООН про психотропні речовини 1971 р. та Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р. Згідно з вимогами цих Конвенцій, Україна прийняла відповідне національне законодавство, зокрема: Закони України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсорів», «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та зловживання ними» тощо. Це свідчить про значну увагу нашої держави до питання протидії наркозлочинності.

Проте, не дивлячись на це, проблема протидії наркозлочинності в Україні є однією з найгостріших соціальних і правових проблем. Якщо говорити про ситуацію, то наша держава посідає перше місце в Європі та Центральній Азії за темпами поширення ВІЛ-інфекції, входить до переліку країн із загрозливим рівнем немедичного споживання наркотиків. Лише 2 % наркоманів виліковуються, решта помирає. У середньому за добу в країні помирає 329 наркозалежних, а на рік це число сягає 120 тис. осіб [2]. Відповідно до останніх досліджень даної проблеми, за результатами досліджень Українського медичного та моніторингового центру з алкоголю та наркотиків Міністерства охорони здоров'я України, наркотики вживають від 324 тис. до 424,7 тис. осіб. За останні десять років кількість смертей серед осіб, які перебували на наркологічному обліку, зросла більше ніж у 3 рази, у тому числі від передозування – майже в 4 рази. Загрозливих розмірів набули поширеність розладів психіки та поведінки внаслідок вживання наркотичних речовин (174,7 на 100 тис. населення), а також психічні захворювання (11,5 на 100 тис. населення) [3, с. 65].

Отже, можна зробити висновок, що проблема наркозлочинності є однією з найгостріших соціальних і правових проблем України.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 18 Закону України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII «Про основи національної безпеки України», Міністерство внутрішніх справ України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику

у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, *протидії злочинності* (курсив мій – авт.), підтримання громадської безпеки і правопорядку, а також надання поліцейських послуг [4]. У ч. 4 цієї ж статті зазначено, що Національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує громадську безпеку і порядок, охорону прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, *протидію злочинності* (курсив мій – авт.), а також надає визначені законом послуги з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [4].

Отже, у чинному Законі України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII «Про основи національної безпеки України» протидія злочинності, у тому й числі накрозлочинності, покладено на Національну поліцію України.

На відміну від чинного Закону України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII «Про основи національної безпеки України», у ст. 7 Закону України від 19.06.2003 р. № 964-IV «Про основи національної безпеки України» (Закон втратив чинність на підставі Закону від 21.06.2018 № 2469-VIII), зазначалось, що на сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України, стабільності в суспільстві є: *можливість незаконного ввезення в країну* (курсив мій – авт.) зброї, боєприпасів, вибухових речовин і засобів масового ураження, радіоактивних і *наркотичних засобів* (курсив мій – авт.); криза системи охорони здоров'я і соціального захисту населення і, як наслідок, небезпечне погіршення стану здоров'я населення; *поширення наркоманії* (курсив мій – авт.), алкоголізму, соціальних хвороб [5]. Тобто законодавець відзначав небезпечність наркозлочинності як загрози національним інтересам і національній безпеці України в соціальній сфері.

Стаття 3 «Організація протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» Закону України від 15.02.1995 р. № 62-95-ВР «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та зловживання ними» вказує, що протидію незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів здійснюють *Національна поліція* (курсив мій – авт.), Служба безпеки України, Генеральна прокуратура України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, центральні органи виконавчої влади, що реалізують державну політику у сферах захисту державного кордону, обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу та інші органи виконавчої влади в межах наданих їм законом повноважень [6].

Разом з тим необхідно відзначити, що на початок вересня 2016 року штатна кількість Національної поліції становила 149,8 тис. працівників, що на 1,5 % більше, ніж на початку 2016 року (147,5 тис.). Фактично працює 127 тис. співробітників або 84,3 %, а некомплект становить 23,6 тис. або 15,7 %. Окрім цього, на 0,2 % (з 14306 до 14280) відбулося зменшення штатної кількості працівників підрозділів досудового розслідування, некомплект яких становить 1,8 тис. або 12 % (фактична чисельність – 12,5 тис.). При цьому у 2014–2016 рр. було суттєво скорочено набір у вищі навчальні заклади зі специфічними умовами навчання. Це дає підстави для висновку: у 2018–2020 рр. проблема некомплекту підрозділів Національної поліції ще більше загостриться, що негативно вплине на криміногенну ситуацію в державі у середньостроковій перспективі [7, с. 37].

Що ж стосується Департаменту протидії наркозлочинності, то у Постанові Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 р. № 981 «Про ліквідацію територіального органу Національної поліції» у п. 1 зазначено: «Ліквідувати як юридичну особу публічного права Департамент протидії наркозлочинності як міжрегіональний територіальний орган Національної поліції» [8]. Але виходячи із структури Національної поліції України станом на 17.09.2018, Департамент протидії наркозлочинності України входить до складу кримінальної поліції. Скорочення штатної чисельності працівників цього підрозділу (штатна чисельність поліцейських, які утримуються за рахунок Державного бюджету, на 01 січня 2018 року становила 116,1 тисяч одиниць [9]) призвела до згортання деяких напрямів роботи з профілактики наркозлочинів.

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, що боротьба з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, з кон-

трабандою наркотичних засобів та поширенням наркоманії – це далеко не всі напрямки роботи працівників Департаменту протидії наркозлочинності у складі кримінальної поліції як спеціального суб'єкта протидії злочинності.

Досліджуючи стан протидії наркозлочинності, необхідно зазначити, що деякі вчені усі злочини, що пов'язані з наркотиками, за мотивом і способом вчинення розділяють на дві групи. Першу становлять злочини, що вчиняються у сфері обігу наркотиків – злочинного наркобізнесу, під яким слід розуміти дії фізичних і юридичних осіб, які займаються заготівлею сировини, виготовленням, зберіганням, транспортуванням, реалізацією наркотичних засобів, рослин або наркомістких лікарських препаратів, або самих наркотичних речовин у чистому вигляді, пов'язані з їх незаконним обігом. Другу групу становлять злочини, що вчиняються у загальнокримінальний спосіб, – це крадіжка, розбій, грабіж, убивство тощо з метою заволодіння наркотиками для їх вживання, розповсюдження чи заволодіння грошами для їх придбання або вчинення інших злочинних дій під безпосереднім впливом наркотичного або токсичного сп'яніння [10, с. 219–220]. Ми будемо проводити аналіз першої групи злочинів, відповідальність за які передбачена ст.ст. 305–320 КК України.

Існує також точка зору, що в кримінологічній науці проблема наркоманії розглядається у двох аспектах: 1) як «фонове» явище, елемент додаткового предмета кримінології; 2) як елемент Особливої частини кримінології, у якому висвітлюються основні кримінологічні параметри злочинності, безпосередньо пов'язаної з цим суспільно негативним явищем. Це пояснюється тим, що, з одного боку, вживання наркотичних засобів, їх аналогів чи одурманюючих речовин не знаходяться під кримінальною заборонаю (окрім публічного або вчиненого групою осіб незаконного вживання наркотичних засобів – ст. 316 КК України), але містить у собі небезпеку спричинення таких змін в особистості людини, які ставлять під загрозу законні інтереси та блага інших осіб і держави [11, с. 168].

Аналіз стану наркозлочинності ми будемо здійснювати, охопивши значний проміжок часу, враховуючи, що злочинність як соціально-правове негативне явище складається з усієї сукупності скоєних у державі в той чи інший часовий період злочинів, які мають кількісні та якісні ознаки.

А. Закалюк вважає, що до числа основних рис сучасної кримінологічної ситуації у сфері наркообігу мають бути віднесені передусім розширення його нелегального середовища, посилення організованості та професіоналізму останнього [12, с. 433].

І. Медицький, аналізуючи наркозлочинність та заходи запобігання їй, вважає, що наркологічна ситуація в Україні є надзвичайно складною, щороку погіршується і, зрештою, становить реальну загрозу генофонду нації, забезпеченню правопорядку, національній безпеці держави [13, с. 129]. Аргументуючи правильність свого висновку, він наводить статистичні дані. Так, зокрема, якщо у 1991 році було зареєстровано 11028 злочинів, пов'язаних із наркотичними і сильнодіючими засобами, то у 1995 р. їх було зареєстровано вже 38181, у 1998 р. – 40045, у 2000 р. – 45748, а у 2003 р. – 57435 [14, с. 526]. У 2004 році зареєстровано 65740 злочинів у сфері обігу наркотиків, що на 14,4 % більше у порівнянні з минулим роком [15, с. 236]. У 2005 році кількість злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів становила 65,0 тис., у 2006 році – 64,6 тис. [15, с. 168; 16, с. 171]. Злочинність у сфері обігу наркотиків є досить поширеною, за останні три роки її питома вага серед усіх зареєстрованих злочинів зросла на 3,5 % та досягла 15,3 %. Слід зазначити, що рівень цих злочинів в основному визначається кількістю зареєстрованих злочинних вчинків стосовно виробництва, придбання, перевезення наркотиків без мети збуту (ст. 309 КК України). Протягом усього періоду останні значно переважали в структурі злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. Водночас їх питома вага серед усіх злочинів цієї категорії до 2003 р. помітно зменшувалася: з 78 % у 1997 р. до 66,8 % у 2002 р., 55,2 % – у 2003 р. Після цього почалося її поступове зростання: 54,3 % – у 2004 р., 54,5 % – у 2005 р., 54,9 % – у 2006 р. [12, с. 428–429].

Що ж стосується наступних років, то у 2007 році було зареєстровано 63838 злочинів у сфері обігу наркотиків, у 2008 р. – 63666, у 2009 р. – 57878, у 2010 р. – 56878, у 2011 р. – 53206, у 2012 р. – 45322, у 2013 р. – 33982, у 2014 р. – 30494. Наведені нами дані говорять про зменшення кількості цих злочинів. Разом з тим, така ситуація не завжди пов'язана з успішною роботою правоохоронних органів, а може стосуватися корумпованості та приче-

тності високопосадовців до протизаконної діяльності. Їх питома вага до загальної кількості злочинів перевищує 10 %, вони є другими за чисельністю після злочинів проти власності, а з урахуванням їх латентності можна вважати, що вони посідають перше місце [17].

Щодо реєстрації злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів протягом останніх років, то за даними Єдиного державного звіту про кримінальні правопорушення, у 2015 році обліковано 25325 злочинів, у 2016 р. – 22217, у 2017 р. – 29010, за 8 місяців 2018 р. – 20716. Слід відзначити, що офіційна статистика Генеральної прокуратури України не враховує дані АР Крим, м. Севастополь та частково окупованих територій Донецької і Луганської областей. Тому картина щодо кількості вчинених кримінальних правопорушень на території України цього виду злочинності є неповною.

Наведена нами статистична інформація з Єдиного звіту про кримінальні правопорушення Генеральної прокуратури України дозволяє зробити висновок, що у загальній структурі злочинності протягом останніх двох років наркозлочини посідають третє за поширеністю місце (після злочинів проти життя та здоров'я та проти власності) серед усіх облікованих злочинів, а їх частка становить близько 10 %. Кожен шостий із притягнутих у державі до кримінальної відповідальності відбуває покарання за наркозлочини.

Окремо слід відзначити роботу Департаменту протидії наркозлочинності Національної поліції України. Так, зокрема, у 2017 році цим підрозділом виявлено понад 28000 фактів незаконного обігу наркотиків, задокументовано на 25 % більше фактів незаконного обігу наркотиків, а також у 2,3 рази більше фактів збуту наркотичних засобів, ніж у 2016 р. Крім того, у 1,5 рази зросла кількість злочинів, за якими особам повідомлено про підозру (див. Малюнок 1. Результати роботи поліції за 12 місяців 2017 року щодо протидії наркозлочинності в Україні) [18].

Малюнок 1. Результати роботи поліції за 12 місяців 2017 року щодо протидії наркозлочинності в Україні

Крім того, цим підрозділом Національної поліції України задокументовано 4448 фактів збуту наркотичних засобів та психотропних речовин; знешкоджено 588 наркопритонів, 51 міжнародний канал надходження наркотиків та 113 нарколабораторій. З незаконного обігу вилучено 3,6 т канабісу, 373,4 кг макової соломки, 11,3 кг опію, 16,8 кг амфітаміну, 3,2 кг метадону. [18].

Водночас такі показники не відображають реальний рівень цього виду злочинності, говорять про її латентність. Цей висновок впливає із положень Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів від 27.08.2013 р. № 735-р, де вказано, що «поширення наркоманії та наркозлочинності в Україні за останні десять років стало однією з найгостріших суспільних проблем, нерозв'язання якої призводить до заповідання шкоди здоров'ю людини, негативного впливу на соціальну сферу, а також є загрозою національній безпеці держави. Ситуація, що склалася сьогодні у сфері обігу наркотиків, спричинена загальним високим рівнем вживання їх особами не за медичним призначенням, що становить 33 особи на 10 тис. населення (у 2003 році – 21 особа); активізацією діяльності міжнародних наркосиндикатів та здійсненям транзитного переміщення наркотиків територією України. За даними соціологічних досліджень, 35 % першокурсників професійно-технічних училищ та 25 % студентів вищих навчальних закладів мають досвід вживання наркотиків» [19].

Іншим показником, який характеризує злочинність, є її динаміка. Цей показник відображає рух злочинності у часі. Досягається це шляхом встановлення рівня і структури злочинності теперішнього часу до її рівнів і структури за попередні періоди. Аналіз динаміки злочинності дає змогу встановити тенденції розвитку злочинних проявів у суспільстві. Структура злочинності розкриває її склад, поширеність, співвідношення між складовими видами злочинних проявів, їх вчинення у конкретних умовах простору (території) та часу за певних визначених ознак злочинних діянь та осіб, що їх вчиняють. Показники структури дають кількісно-якісну характеристику суспільної небезпечності злочинності, її особливостей, істотних для організації її профілактики.

Упродовж 2013–2017 років у структурі наркозлочинності питома вага незаконного збуту у структурі наркозлочинів по Україні у 2013 році різко зменшилася з 30,3 % до 14,9 %, у 2014 році вона склала 18 %, у 2015 році – 16,9 %, у 2016 році – 5,3 %, у 2017 – 11,7 % [20, с. 113]. Це ще раз підтверджує наш висновок, що на фоні істотного зменшення кількості облікованих наркозлочинів справжній рівень латентності наркозлочинності є надто високим.

Найбільш поширеними посяганнями є злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, а саме: незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів із метою збуту (ст. 307 КК) та без мети збуту (ст. 309 КК), а також посів або вирощування снотворного маку чи конопель (ст. 310 КК). Так, у 2013 р. за ст. 307 КК обліковано 9144 злочини, за ст. 309 – 18485 злочинів, за ст. 310 – 17774 злочини; у 2014 р. обліковано за ст. 307 КК 8264 злочини, за ст. 309 – 16715 злочинів, за ст. 310 – 2012 злочинів; у 2015 р. за ст. 307 КК обліковано 6390 злочинів, за ст. 309 – 14788 злочинів, за ст. 310 – 1633 злочини; у 2016 р. за ст. 307 КК – 1983 злочини, за ст. 309 – 17275 злочинів, за ст. 310 – 1765 злочини; у 2017 р. за ст. 307 КК обліковано 5029 злочини, за ст. 309 – 20071 злочин, за ст. 310 – 2017 злочинів. Станом на серпень 2018 року за ст. 307 КК обліковано 4151 злочин, за ст. 309 – 13295 злочинів, за ст. 310 – 1826 злочин.

Що ж стосується такого показника, як географія, то А. Бабенко вказує, що за його розрахунками, територія України характеризується нерівномірним розподілом наркозлочинності. Найвища концентрація злочинності спостерігається у східних та південних регіонах України. Луганська, Дніпропетровська, Запорізька, Харківська, Полтавська, Миколаївська, Херсонська, Одеська, АР Крим, м. Київ та м. Севастополь входять у негативну криміногенну зону. Вони характеризуються високими та дуже високими коефіцієнтами наркозлочинності – у середньому від 120 до 200 злочинів на 100 тис. населення. Західні

регіони – Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Волинська, Рівненська, Хмельницька та Вінницька області, навпаки, входять у позитивну криміногенну зону і характеризуються низькими та помірними показниками кримінальної враженості – у середньому від 30 до 90 злочинів на 100 тис. населення. Для групи регіонів, яку складають частини областей північної та центральної України (Житомирської, Київської, Чернігівської, Черкаської та Кіровоградської), є характерним перехідний (середній) тип кримінальної враженості [21, с. 13].

Проведені А. Бабенко дані охоплювали період з 2001 по 2011 рр. Що ж стосується сучасного стану географії наркозлочинності в Україні, то, наприклад, у 2017 році ситуація майже не змінилася: найвища концентрація злочинності спостерігається у Київській, Полтавській, Сумській, Дніпропетровській, Донецькій та Луганській областях (коефіцієнт дуже високий від 100 до 141 злочинів на 100 тис. населення) (див. Малюнок 2. Географія наркозлочинності в Україні на 100 тис. населення станом на 2017 рік) [22].

Малюнок 2. Географія наркозлочинності в Україні на 100 тис. населення станом на 2017 рік

Поширення наркоманії в Україні супроводжується і зростанням рівня наркозлочинності у світі. Як відзначає А. Волошук, за даними ООН, наразі у світі налічується 200 мільйонів споживачів наркотиків. Щорічний прибуток від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів становить від 55 до 400 мільярдів доларів, що складає не менше 8 % світового валового продукту [23, с. 190]. Вчений також зауважує, що незаконний обіг наркотиків справляє негативний вплив на навколишнє середовище. Так, незаконне виробництво коки спричиняє збезділення 2,5 млн. га тропічних лісів Амазонки. Щоб привернути увагу всього суспільства до проблеми незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, щороку 26 червня весь світ відзначає День боротьби з наркоманією [23, с. 190].

Вивчення стану наркозлочинності передбачає також необхідність зазначити, що всього за цією категорією злочинів у 2013 році було засуджено 18250 осіб, у 2014 році – 13825 осіб, у 2015 році – 11434 особи, у 2016 році – 9118 осіб, у 2017 році – 10851 особа.

Що ж стосується кількості засуджених за злочини, передбачені ст.ст. 305–320 КК України, то найбільше засуджено за ст. 309 КК України. Так, зокрема, у 2017 р. за ч. 1 засуджено 6686 осіб, за ч. 2 – 2165, за ч. 3 – 146. Це свідчить, що основний показник ефективності роботи працівників правоохоронних органів по боротьбі з наркобізнесом направлений на боротьбу з незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням, пересиланням чи збутом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів без мети збуту (ст. 309 КК України). Якщо ж оцінювати взагалі ефективність роботи правоохоронних органів по боротьбі з наркобізнесом у 2017 році, то за збут наркотиків засуджено 562 особи, що становить 5 % від загальної кількості засуджених за всі наркозлочини за ст.ст. 305–320 КК України.

Як відзначають деякі дослідники протидії наркозлочинності, аналіз правозастосовної практики показує, що засуджені судом до позбавлення волі особи, у тому числі й ті, які вперше вчинили злочини у сфері незаконного обігу наркотиків, як правило, на шлях виправлення не стають, від наркозалежності не позбавляються, крім того, пройшовши відповідну «школу» та отримавши «досвід», втягуються через набуті в місцях позбавлення волі зв'язки у злочинну діяльність ще більшого масштабу, а ті, хто вперше засуджені за зберігання наркотиків без мети збуту, – у їх виробництво, виготовлення, збут та розповсюдження [24, с. 8].

Таким чином, збільшення кількості засуджених за наркозлочини спричиняє погіршення криміногенної ситуації в установах виконання покарань. Крім того, аналіз судової статистики свідчить, що ця система не призводить до виправлення засуджених та зниження рівня наркоманії та наркозлочинності, натомість вона є місцем підвищеного ризику набуття засудженими небезпечних інфекційних хвороб.

Висновки. На основі проведеного аналізу деяких характеристик наркозлочинності в Україні можна дійти таких висновків:

1. Наявність офіційних статистичних показників, які показують зменшення рівня наркозлочинності, не відображає фактичного стану вчинення злочинів цієї групи та засвідчує латентність цих посягань.

2. Найбільш поширеними злочинами у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, як свідчить аналіз кількісно-якісних показників наркозлочинності, є: незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів із метою збуту (ст. 307 КК) та без мети збуту (ст. 309 КК), а також посів або вирощування снотворного маку чи конопель (ст. 310 КК).

3. Аналіз статистики засуджених за наркозлочини свідчить про погіршення криміногенної ситуації в установах виконання покарань. Крім того, не досягається мета покарання – виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.

4. Не дивлячись на значну нормативно-правову базу щодо протидії наркозлочинності в Україні, у регіонах, де відзначається найвища концентрація наркозлочинів на 100 тис. населення, відсутні дієві регіональні програми протидії злочинності. Про це неодноразово говорилося під час дослідження проблеми протидії наркозлочинності, але ніяких заходів щодо виправлення ситуації не зроблено.

Виходячи з викладеного вище, вважаємо за необхідне проводити подальше дослідження стану протидії наркозлочинності в Україні з метою розробки механізму боротьби з цим «фоновим» явищем.

Список використаних джерел

1. Національний звіт за 2016 рік щодо наркотичної ситуації в Україні (за даними 2015 року). Поглиблений огляд наркоситуації в Україні : URL: <http://www.ummeda.org.ua/> (дата звернення: 17.09.2018).

2. Тимошук О. Узаконений наркотик, або українські реалії метадонової програми // Юридичний вісник України. 2011. 10–16 груд. № 49(858).

3. Гладкова Є. О. Правові засади протидії наркозлочинності в Україні. Актуальні питання взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів публічного адміністрування у напрямку розвитку правової системи України : Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 8–9 вересня 2017 р. К.: Центр правових наукових досліджень, 2017. С. 65–70

4. Про основи національної безпеки України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. Дата оновлення: 21.06.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 17.09.2018).

5. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV. Закон втратив чинність на підставі Закону від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (дата звернення: 17.09.2018).

6. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та зловживання ними: Закон України від 15.02.1995 р. № 62-95-ВР. Дата оновлення: 05.08.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.09.2018).

7. Бесчастний В. М. Кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні : монографія. Харків : В справі, 2017. 360 с.

8. Про ліквідацію територіального органу Національної поліції: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 р. № 981. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/249614540>. (дата звернення: 17.09.2018).

9. Штатна чисельність Національної поліції України: Офіційний сайт. URL: <https://www.npu.gov.ua/about/struktura/shtat-ta-chiselnist.html> (дата звернення: 17.09.2018).

10. Кримінологія: підручник / за заг. ред.: Л. С. Сміяна, Ю. В. Нікітіна. К.: Національна академія управління, 2010. 496 с.

11. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Х.: Право, 2009. 288 с.

12. Закалюк А. П. Курс сучасної кримінології: теорія і практика: у 3 кн. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2007. Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 712 с.

13. Медицький І. Б. Запобігання злочинності: навч. посіб. Івано-Франківськ, 2008. 231 с.

14. Статистичний щорічник України за 2002 рік. К.: «Консультант», 2003. 624 с.

15. Статистичний довідник України за 2004 рік. К.: Видавництво «Консультант», 2005. 256 с.

16. Статистичний бюлетень за січень 2007 р. К.: Держ. к-т статистики України, 2007. № 2. 173 с.

17. Питання Державної служби України з контролю за наркотиками : Указ Президента України від 13.04.2011 р. № 457/2011 // Офіційний вісник України. 2011. № 29. Ст. 1263.

18. Показатели полиции в борьбе с наркотиками на юге Украины крайне низки. URL: <https://prawwwda.com/kriticheskii-vzglyad/pokazateli-policii-v-borbe-s-narkotikami-na-yuge-ukraini-kraine-nizki/>. (дата звернення: 17.09.2018).

19. Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів від 27.08.2013 р. № 735-р.: Дата оновлення: 28.08.2013. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80> (дата звернення: 17.09.2018).

20. Тарасенко Р. В. Про деструктивний вплив положень ч. 3 ст. 271 КПК України на стан виявлення та розслідування незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів : Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 бер. 2018 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 113–116.

21. Бабенко А. М. Регіональні особливості розподілу наркозлочинності в Україні: деякі шляхи протидії. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2012. Вип. 20. Ч. 1. Т. 4. С. 12–14.

22. Иван Катеринчук Когда приехал в Одессу, региональный главк МВД был забаррикадирован изнутри : URL: <http://glavred.info/politika/ivan-katerinchuk-kogda-priehal-v-odessu-regionalnyu-glavk-mvd-by-l-zabarrikadirovan-iznutri-514061.html>. (дата звернення: 17.09.2018).

23. Волощук А. М. Основні підходи, на яких базується політика держав щодо нелегального обігу наркотиків. Південноукраїнський правничий часопис. 2013. № 2. С. 190–193.

24. Гуманізація державної політики щодо людей, які вживають наркотики: Результати дослідження кримінологічних та морально-етичних аспектів боротьби з незаконним обігом наркотиків

в Україні та її наслідків. URL: <http://www.irf.ua/content/files/drugpolicy.pdf>. (дата звернення: 17.09.2018).

Политова Анна Сергеевна,
кандидат юридических наук
(Донецкий юридический институт МВД Украины, г. Кривой Рог)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7351-7110>

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ НАРКОПРЕСТУПНОСТИ В УКРАИНЕ

Статья посвящена анализу и обобщению результатов исследований состояния противодействия наркопреступности в Украине. Проанализированы некоторые нормативно-правовые акты по противодействию наркопреступности в Украине и сделан вывод, что специальным субъектом по противодействию этому виду преступности является Департамент противодействия наркопреступности Национальной полиции Украины. Проведен расширенный анализ состояния наркопреступности в Украине. Рассмотрено уровень, структуру, динамику наркопреступлений, а также географию и категорию осужденных лиц за эти преступления. Предложены пути усовершенствования противодействия наркопреступности.

Ключевые слова: наркотические средства; психотропные вещества; прекурсоры; аналоги; противодействие; преступность.

Politova Anna Sergeevna,
PhD in Law
(Donetsk Law Institute, MIA of Ukraine, Krivyy Rih)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7351-7110>

ACTUAL STATUS OF DRUG-RELATED CRIME COUNTERACTION IN UKRAINE

This article is concerning on actual problem of drug-related crime counteraction in Ukraine.

The aim is to explore the actual status of drug-related crime in Ukraine, to define the level of counteraction effectiveness to this phenomenon and further ways of such crime's prevention.

Results of researches of drug-related crime counteraction in Ukraine have been analyzed and generalized. Some regulatory acts in the field of drug-related crime counteraction in Ukraine have been examined; it was stressed that Department of Drug-Related Crime Counteraction of National Police of Ukraine is one of special subjects of such activity. Arguments that National Police of Ukraine's personnel downsizing (including Department of Drug-Related Crime Counteraction) led to several directions of drug-related crime prophylactics phase-out have been delivered.

A complete analyze of actual status of drug-related crime in Ukraine has been done. Its level, structure and dynamics have been envisaged as well as geography and category of convicted persons have been considered.

Based on conducted research of some characteristics of drug-related crime in Ukraine, a conclusion has been made that official statistics figures that shows drug-related crime level downsizing don't reflect real situation of this group of crime committing and are evidenced these infringements' latency.

It was proved by the analysis of qualitative and quantitative indicators that most spreading crimes in the field of illicit traffic in drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors are: illicit manufacture, production, acquisition, possession, transportation, consignment with purpose of distribution or distribution of drugs, psychotropic substances, their analogues (Article 307 of Criminal code of Ukraine) and without purpose of distribution (Article 309 of Criminal code of Ukraine) as well as sowing and growing of white poppy or cannabis (Article 310 of Criminal code of Ukraine).

It was justified that the main purposes of criminal punishment – correction of convicted persons and prevention of new crimes committing either by them or by other people – fall short of aim inasmuch many of them are committing these crimes repeatedly.

A conclusion was made of absence of efficient drug-related crime counteraction regional programs in regions with highest drug-related crimes concentration on 100 000 persons despite of vast amount of regulatory acts concerning drug-related crime counteraction in Ukraine. This issue was raised repeatedly during drug-related crime counteraction problem research but no measures on remediation of this situation were applied.

Key words: drug; psychotropic substances; precursors; analogues; counteraction; criminality.

Надійшла до редколегії 30.06.2018